

יהדות של חירות: י"ג עיקרים

ד ב א ל ב ו י מ

יציאת מצרים וברית סיני הן שני עמודי התווך שעליהם נשענת היהדות. בעוד חלק גדול מהמסורת המדרשית מדגיש את ברית סיני - דהיינו את שמירת המצוות - יהדות של חירות מפרשת את המקורות דרך יציאת מצרים, ורואה במסעם של האדם ושל החברה לחירות את בבת עינה של מסורת ישראל. שלושה עשר עיקרים ליהדות של חירות

א.

הדת של חירות היא יהדות עתיקה כימי המקרא עצמו, ושור-
שיה נעוצים במקורותיהם ההיסטוריים העמוקים ביותר של בני
ישראל. היא מקדימה בעינינו רבים את המהפכות החברתיות
בעת החדשה ואת לידתן של הדמוקרטיה המערבית, והיא עומדת
בבסיסם של רוב המאבקים לדמוקרטיה ולשוויון גם בימינו. זוהי
יהדות הרואה במסע של האדם לחירות - כיחיד וכחברה - את
בבת עינה של מסורת ישראל. היא איננה מבקשת להקל בהלכה
או להחמיר בה, לשמר את עולם העבר או להפך - להחריבו. היא
מציעה לפגוש את היהדות כמסורת וכתרבות שנקודת השיא שלהן
היא יציאת מצרים. עבור יהודים של חירות, "זכר יציאת מצרים"
אינו רק זיכרון הרואי וטראומטי של מקרה שאירע ברצף ההיסטורי-
ריה, אלא זהו אירוע מכונן, שהמהלכים שקדמו לו בהיסטוריה וב-
סיפור המקודש כולו - זורמים כולם לקראתו ואליהו. וכך גם מעברו
האחר - כל מה שמתואר לאחר אירוע זה צבוע גם הוא בהפקת
הלקחים מתקופת העבדות ומהיציאה ממנה.

יהודים של חירות רואים בזיכרון הפעיל של יציאת מצרים אות
אזהרה תמידי מפני הנטייה האנושית בכלל, ושל בני ישראל בפרט,
להימלט ממלוא המשמעות של החירות אל חיקן נוסף הביטחון של
העבדות והסמכות החיצונית. יהודים של יציאת מצרים הם יהודים
החרדים מהסכנה הברורה והמיידיה שעומדת בפני מורשתם נוכח
טשטוש ליבת החירות שלה.

יהדות של חירות היא חמקמה ועדינה, ולפעמים בלתי נראית.
כמו האוויר שאנו נושמים, היא תשתית כה יסודית בתרבות ישראל,
עד שהיא נעשית לעתים שקופה ואף נשכחת. במשך תקופות ארו-
כות היא תתכסה ותוסתר מתחת לרבדים אחרים שנוצרו בתרבות

היהודית והולבשו עליה עד לבלי הכר. ואף על פי כן, היא יודעת
לבצבץ בתקופות מבחן, ותמיד תבקש לעודר חיפוש, תהייה וחירות
תודעתית ומחשבתית אמיצה.

ב.

ככל עורקי התרבות היהודית לדורותיה וזרמיה, גם יהדות של חי-
רות ניצבת על שני העמודים הבסיסיים של המסורת: יציאת מצ-
רים וברית סיני. שני מוקדי התרחשות אלה מחוברים בסיפור המ-
קראי בהקשר של עלילה, תוכן וזמן, ולכן הם מתוארים בדרך כלל
כיחידה אחת קשיחה, המטשטשת את מוקדיה השונים. קריאה של
חירות מבקשת למקד מחדש את מרכז הכובד ולחדד את השאלה,
מי מבין המוקדים האלו הוא מטרתו של האחר: האם בני ישראל
יצאו ממצרים כדי שיוכלו לקבל עליהם את עולו של האדון החדש
- אלוהי ישראל, או שמא הם קיבלו עליהם עול מלכות שמים כדי
שיוכלו לצאת ממצרים, קרי - להיות בני חורין?

במסורת המדרשית של חז"ל ושל תרבות ההלכה, התשובה חד-
משמעית: האל הוציא את בני ישראל מעבדות מצרים כדי להפכם
לעבדיו, ולכן רגע השיא של מערכת היחסים הוא ברית סיני, שבה
האדון מוסר לעבדיו החדשים את החוקים והכללים של שלטונו,
בליווי מערכת מפורטת של גמול, שכר ועונש. בהתאם לקריאה
זאת, אין האדון החדש צריך לנמק את חוקיו ומשפטיו, והם אינם
חייבים להתאים לתפיסות של מוסר וצדק. חוקיו של האל מוחל-
טים ונובעים מסמכותו כאדון העולם, וכמי שבני ישראל חייבים לו
את יציאתם מהשעבוד במצרים. במובן זה בני ישראל החליפו את
השעבוד הנורא במצרים בהשתעבודות מרצון למלכות האל.

יהדות של חירות, לעומת זאת, קוראת את ברית סיני דרך המש-
פיים של יציאת מצרים, ולפיכך מבחינה בברית סיני המבצבת

יהודים של חירות רואים בזיכרון הפעיל של יציאת מצרים אות אזהרה תמידי מפני הנטייה האנושית בכלל, ושל בני ישראל בפרט, להימלט ממלוא המשמעות של החירות אל חיקן נוסך הביטחון של העבדות והסמכות החיצונית

התרבות העצמית המיוחדת שלנו בחיינו היא הערובה היחידה לא-ריכות ימינו גם לאחר לכתנו.

כללי החירות הללו נמשכים מעקרונות החירות הפרטית אל עקרונות האחריות החברתית. כדי שיהודים של חירות לא יחשבו שהיותם בני חורין מקנה להם זכות לעשות ככל העולה על רוחם, כדי שלא יתבלבלו בין חירות להפקרות, מתווספים חמישה דיברות שמנוסחים באופן שלילי: יש גבולות לחירות. והגבולות הם מרחבי החירות של האדם האחר. אינך יכול לחיות חיים של חירות על חשבון חירותו של האחר לחיות – "לא תִצָּחַח"; חירותו לקניין על רכשו – "לא תִגְנֹב"; חירותו לשמור על תאו המשפחתי – "לא תִנָּאֵף"; בן החורין נדרש להגביל את חירות הדיבור שלו, הפוגעת בחירות חברו למשפט צדק – "לא תִעֲנֶה בְרֵעֲךָ עַד שֶׁקָּרָה"; ועל כך נוסף הדיבר החותם: "לא תִחְמֹד בֵּית רֵעֲךָ לֹא תִחְמֹד אִשְׁתֵּי רֵעֲךָ וְעַבְדוֹ וְאִמָּתוֹ וְשׂוֹרוֹ וְחִמְרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֲךָ". הדיבר העשירי מגדיר את חמידת חייו של האחר כמצב שמרחיק את האדם מחירותו. אם חמדת, איבודת את חירותך באופן העמוק ביותר – אתה חי חיים של מישהו אחר.

עבור יהודים של חירות, עשרת הדיברות אינם חוקים או מצוות – הם כללים בסיסיים לחיים של חירות ואחריות, והם הערובה היסודית ביותר לכך שחברה לא תהפוך להיות משעבדת ומשועבדת.

כבר במעמד הסנה הבוער, בעת ההקדשה של משה לשליח של חירות עבור בני ישראל. כאשר מקשיבים באמת לקולו של האל, המזהה את עצמו מתוך הסנה כ"אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה" (שמות ג, יד), מבינים את ברית סיני לגמרי אחרת. "אהיה אשר אהיה" נשמע לפתע ברור כל כך: אני כמו האש, אני החירות הנצחית להתהוות בכל דרך, אינני מתחייב על צורה כלשהי שרק באמצעותה אתגלה ואופיע, האפשרויות הן אין-סופיות. אלוהים אומר למשה באמצעות אש ומילים כי התשובה החשובה ביותר לשאלתו, "מי הוא אלוהי ישראל?" היא "אהיה אשר אהיה" – אלוהי החירות הנצחית, הוויה דינמית וצומחת שממשיכה לעולם להתהוות מתוך חירות מוחלטת.

ג.

יהדות של חירות קוראת גם את מעמד הר סיני ועשרת הדיברות באופן אחר מהמסורת המדרשית. אלוהי החירות הנצחית הוציא את שבטי ישראל מעבדות ארוכה ואפלה, כי זה מה שעושה אלוהי חירות הנחוש למצוא לו עם שיבשר את בשורת החירות לעולם כולו. "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלַכֶּת כֹּהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ" (שמות יט ו), זהו המסר שהאל מעביר לבני ולבנות ישראל לקראת ההתגלות בהר סיני. תפקידם של בני ישראל בברית הזאת הוא להיות מודל לחיים של חירות עבור האנושות כולה.

חפזנו של אלוהי ישראל להעמיד את העבדים שאך זה יצאו מעבדות מצרים למרגלות הר סיני, נועד להציב את מסע החירות הזה על בסיס איתן ובר-קיימא. הכותרת הראשית של הדברים שנאמרו בסיני – עשרת הדיברות – מנסחת בבהירות את העיקרון המכונן של ברית זו: "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עֲבָדִים" (שמות כ ב). פרשנים וחוקרים רבים כבר האירו שעשרת הדיברות אינם מנוסחים בלשון משפטית. להתגלות בהר סיני ול-ברית סיני יש מטרה אחרת: לקבוע את כללי היסוד של החירות והאחריות לאומה חדשה של בני חורין.

זהו אלוהים שפונה אל היחיד ("אֱלֹהֶיךָ") בתור בן חורין ("אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עֲבָדִים"). אלוהים שדרגת ההתגלות הגבוהה ביותר שלו באה לידי ביטוי במפגש של "פנים אל פנים". ומשום שמדובר ב"פנים" – בחותם האישיות הפרטית, המשתנה והדינמית – ממילא מובן שאסור לעבוד אלוהי "מסכה", אלילים שצלמיהם קפואים, נוקשים ולא מתחדשים ("לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי"). זהו אלוהים שאוסר לחלל ולהשחית את השפה ואת הלשון ("לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁוְא"), מכיוון שאמת ואמינות בדיבור הן עקרונות בסיס לחיים של חירות. זהו אל הדואג שנתרגל את חירותנו לפחות פעם בשבוע (שבת), כדי שלא נשכח אף פעם את היותנו בני חורין ואת אחריותנו לחירות הזולת הכפוף לנו ("לִמְעַן יִיָּנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ כַּמּוֹד"). זהו אל שאוסר עלינו לש-כוח את עברנו ("כִּפֹּד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְּךָ"), וזאת משום שנוכחות

יהדות של חירות
 רואה במערכות החוק
 הדמוקרטיות והשוויוניות
 הגשמה ופיתוח של חזון
 היהדות. עבורה, אין
 החוק האזרחי במדינה
 הדמוקרטית בגדר
 "ערכאות של גויים", או
 סתירה לרוחה של ההלכה
 היהודית. להפך, זו הרחבה
 והגשמה שלה

ה.

זאת גם הסיבה לכך שמיד לאחר מעמד הר סיני ועשרת הדיברות, מגיע ביטולה המעשי של העבדות בישראל. בפרשת "עבד עברי", הפותחת את רצף החוקים שלאחר עשרת הדיברות, מגביל המקרא את משך העבדות לשש שנים לכל היותר, ומעניק ל"עבד" זה מלוא הטנא זכויות ופיצויים מהמעביד. יהודים של חירות מבחינים בתגובת המקרא למקרה שבו ה"עבד" – שאיננו באמת עבד במלוא מובן המילה – מעוניין בכל זאת להפוך לעבד "אמיתי" לכל ימי חייו. עונשו של זה ברור וחד-משמעי: "וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמֶּךָּ צֵע" (שמות כא ו). אדם שהחליט להיות עבד לעולם, מסומן לגנאי באוזנו המנוקבת כדי להרתיע אחרים ולהזהירם מפני העבדות. האדם הוא בן חורין גם להיות עבד, אבל חברת החירות מסמנת זאת לגנאי, למען יראו וייראו.

המסר המקראי המרכזי העובר בברית סיני הוא הניסיון לשמירה על בני ישראל בני חורין לאורך זמן. דבר זה תלוי ועומד על יכו- לתם לשמר את החירות בינם לבין עצמם ובינם לבין הגרים והח- לשים בחברה. וזו אינה רק ברית התלויה בטיב היחס לבני אדם, אלא גם ברית אקולוגית הקשורה ליחסם של בני אדם אל בעלי

ד.

יהדות של חירות רואה בשבת את ליבת התרגול המעשי לחיים של חירות במציאות שיש בה שעבודים הכרחיים. את השבת קיבלו בני ישראל מיד לאחר יציאת מצרים ועוד לפני התרחשות מעמד הר סיני, ואין בכך כל פלא. בני ישראל, שזה עתה ראו את אדוניהם העריצים טובעים לעיניהם בים סוף, מקבלים את מצוות השבת כערובה לכך שלא ייפלו שוב למלכות העבדות, שמשכיחה את האפשרות לחיים של שוויון. מראשית הופעתה על במת ההיסטור- ריה המקודשת של ישראל, מתוארת השבת כתגובה למצרים וכת- זכורת חד-שבועית קבועה לכך שלכל אדם יש זכות למנה קבועה של חיים בשוויון בסיסי ובחירות. מעמד הר סיני, ובו הדיבר על השבת, הבהיר לחלוטין את הקשר בין הדברים: "שְׂמוֹד אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקִדְשׁוֹ ... לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ כְּמוֹךָ. וְזָכַרְתָּ כִּי-עַבְדָּ הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה עַל-כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" (דברים ה יב-טו).

הפירוט הארוך בעשרת הדיברות של אלה שאסור להעבידם בשבת, אינו מותיר ספק באשר לעיקרון הסוציאלי שלו ולקשר שלו לעב- רם הדואב של בני ישראל כעבדים. זהו יום של מנוחה לכולם – אין הבדל בין משפחתו של אדם, עבדיו ועובדיו וגם חיות המשק שלו: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וַיִּנְפֹשׁ כֹּן אִמְתְּךָ וְהָגַר" (שמות כג יב).

יהודים של חירות יוצרים לעצמם בתוך הזמן איים של חירות. הם מודעים לכך שבכל תקופה ובכל תרבות בני אדם נולדים לתוך "מצרים" משלהם – תנאי לידה וגידול, חינוך, מנהגים, חוקים ומ- חויבויות. כל אלה מכוננים את קיומנו ואת זהותנו, אך גם מג- בילים אותנו. חוכמת החירות ועבודתה מבקשות לפתוח רווחים, ליצור איים גדלים והולכים של חירות, מתוך אחריות ומחויבות לכלל. איים אלה הם אורות המאירים גם את רגעי הקושי בעבודה, והם מאפשרים לאדם לתרגל את חירותו, לחוש אותה ואף לשאוב ממנה כוח ועוצמה רוחנית בזמנים של עבודת פרנסה וחיים מש- עבדים ושוחקים.

השבת צמחה והתפתחה בתרבות החפצה לחקוק את השחרור מע- בדות באמצעות טקסים ופעולות קבועים בתוך חיי ההווה. מסיבה זו, יהדות של חירות שומרת את השבת כדי להיות בת חורין, ולא מנטרלת את החירות כדי לשמור את השבת.

ראיית השבת כיום שבו מנסים לתרגל ולממש את החירות, מציבה אותה כמועד היסודי במערכת שלמה ומגוונת של מועדים (פסח, שבועות, סוכות) ומנגנונים חברתיים-כלכליים אחרים (שמיטה, יובל, איסור ריבית ועוד), שתפקידם גם הוא לתרגל חירות ולבטל את המערכות הכלכליות שיוצרות באופן הכרחי שעבוד של הח- לשים בחברה.

אלכסנדרה צוקרמן, ורוד סגול בהיר, 2022, פסטל על נייר. סריקה: סטודיו שוקי קוק

1. החיים והצמחים, כפי שמודגש במפורש בחוקי השבת, חוקי שנת השמיטה ושנת היובל.

יהודים של חירות קוראים מתוך האש של לפיד החירות לא רק את מה שמתרחש מרגע יציאת מצרים והלאה, אלא גם את שסור פר במקרא הרבה לפניו. גם סיפורי הבריאה בבראשית נקראים כתיאור מפעים במקורותיו, הממוקד בשתי האפשרויות העומדות בפני האדם בבחורו את עקרונות חייו הפרטיים והחברתיים: צלם אלוהים או עפר מן האדמה, זכר ונקבה שווים ברגע היבראם: "זָכָר וְנִקְבָּה בְרָאָם" (בראשית ה ב), או האפשרות האחרת, שבה איש משעבד אישה: "וְהָיָה יָמְשָׁל-בֵּךְ" (בראשית ג טז). שני סיפורי אדם ושני סיפורי בריאה פותחים את סיפורי היסוד שבהם מושרשת תרבות ישראל. אדם מבורך ואדם מקולל. באחד חיים ובשני מוות. באחד אדם שהוא בן חורין, ריבון נאור של הטבע; ובשני, עבד ומ־שעבד, אדם מנוכר לעצמו ולטבע.

חוקים אלה נחתמים בהמשך הטקסט המקראי במילים הקושרות באופן חד־משמעי את השמיטה והיובל ליציאת מצרים: "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהֵיטֵד לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשַׁבֵּד מֵטֹט עֲלֵכֶם וְאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת" (ויקרא כו יג). את המי־לה קוממיות מפרשים חכמי המדרש: "בקומה זקופה, שאי אתם יראים מפני שום בריה" (מדרש ספרא). זקיפות קומה זאת של בני החורין אף זכתה להיות פועל מוביל בפסקה הפותחת של מגילת העצמאות: "בארץ ישראל קם העם היהודי [...]. בה חי חיי קוממיות ממלכתית".

אלכסנדרה צוקרמן, ורוד סגול בהיר, 2022, פסטל על נייר. סריקה: סטודיו שוקי קוק

לפיקך נברא אדם יחיד, ללמדך, שכל המאבד נפש אחת מעלה עליו הכתוב כאלו אבד עולם מלא. וכל המקיים נפש אחת מעלה עליו הכתוב כאלו קיים עולם מלא. ומפני שלום הבדיות, שלא יאמר אדם לחברו אבא גדול מאבך. ושלא יהו מינין אומרים, הרבה ר' שויות בשמים. ולהגיד גדלתו של הקדוש ברוך הוא, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכלן דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחברו. לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר, בשבילי נברא העולם.

משנה סנהדרין, ד ה

יהודים של חירות רואים בסיפור הבריאה יסוד רוחני, המצדיק את זכותו של האדם לחירות ולשוויון. עבורם זהו סיפורו של אל אחד שבורא עולם מתוך חירות גמורה, ללא כוח חיצוני הכופה עליו דבר. ולא זאת בלבד, האל החופשי והאחד הזה בורא אדם שאף הוא אחד (אף שהוא מפוצל לשניים), ושאף הוא מעין אלוהים נוסף – בן חורין ובעל בחירה חופשית, היכול לבצע את בחירותיו ושגיאותיו כראות עיניו. אדם ראשון זה, הזכר והנקבה הראשונים, העניקו לצאצאיהם את אותן תכונות, צלם אלוהים וחופש בחירה. ומאותה סיבה, גם לצאצאיהם אין זכות לשלוט בצאצאים אחרים. כולם מגיעים ממקום אחד, ולכן כולם שווים.

יהודים של חירות חוקקים בלבם את רוח דבריהם הנוקבים של חכמי המשנה, אשר קבעו הלכות לשמירה על קדושת חיי האדם וכבודו, גם כאשר מדובר באדם פושע ומזיק לחברה:

יהדות של חירות מתרגמת את המאבק העיקש באלילות של תקו-
פת המקרא לאתגרי האלילות החדשים בני זמנו. התרבות האלי-
לית עברה מן המקדשים העתיקים אל מקדשי הקניות, הצרכנות
והראוונות החיצונית. אלי הממון, הפרסום והפיתוי הכוזב תפסו
את מקומם כאלים משעבדים, החיים בהיכלות של רשתות תקשור-
רת ההמונים ותעשיות הבידור. יהדות של חירות מתנגדת לאלילות
ולוחמת בה ובכל מופעיה, העתיקים והחדשים, היא מבינה את
המאבק באלילות בימינו בעיקר כמאבק על חירות התודעה.

יהדות של חירות צריכה
להיאבק על מקומה מול
כל מי שמנסה לסגור
את תרבות ישראל בתוך
גבולות של כפייה, אפליה
ושעבודים שאין מהם תחנת
יציאה. היא לא מוכנה
להעניק בלעדיות לתפיסת
יהדות שאין בה חירות
מחשבה, שאלה וחופש
בחירה

יהדות של חירות נמצאת בימינו תחת מתקפה רציפה של כוחות
אליליים שונים, מבית ומחוץ: היא נמצאת במגננה מפני כוחות ומור-
סדות חזקים בעולמה של היהדות, הנלחמים נגד זכותה לקרוא את
היהדות מתוך מרכז של חירות. יהדות של חירות צריכה להיאבק
על מקומה עם כל מי שמנסה לסגור את תרבות ישראל בתוך גבו-
לות של כפייה, אפליה ושעבודים שאין מהם תחנת יציאה. היא לא
מוכנה להעניק בלעדיות לתפיסת יהדות שאין בה חירות מחשבה,
שאלה וחופש בחירה. ומן העבר השני היא מאוימת על ידי כוחות
השעבוד הכלכליים והאידיאולוגיים העצומים המופעלים על מי
שאינם מתבצרים מאחורי חומות תודעיות וחברתיות. יהדות של

יהדות של חירות מפרשת באותו אופן את שאר סיפורי הראשית,
ובעיקר את סיפורי האבות והאימהות, כסיפורם של יחידים שה-
צליחו להשתחרר מכבלי החברה שבה גדלו ומשעבודיה ולצאת
לדרך חדשה. דמותו בת החורין של נוח, איש צדיק בדורותיו, ואב-
הם אחרי, הן דמויות המופת שלה. במסורת המדרשית אברהם
מוצג כאדם חופשי, אשר חירותו התודעתית הובילה אותו לנפץ
את אלילי הוריו וילדותו ולעשות "לָךְ לָךְ" אל ארץ לא ידועה. וכפי
שיציאת מצרים מקבלת את השלמתה בברית האחריית של סיני,
כך גם דמותו של אברהם אינה מייצגת רק את מסע החירות, אלא
גם את האחריית והמוסריות החברתית הנגזרות מעקרונות החירות
שמתוכו הוא פועל. הוא לא מאמין רק בחירות, אלא גם בצדק,
במוסר ובמשפט, כתנאים בל יעברו לקיומה. מתוך אותן חירות
ואחריית הוא יודע שהוא יכול להתריס בפני האלוהים – "הַשֹּׁפֵט
כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט?" (בראשית יח כה).

במסורת החירות של היהדות, האל אינו פטור ממחויבות לשוויון
במשפט, כאשר הוא עצמו עומד מול האדם שנברא בצלמו. לאדם
יש זכויות יסוד גם כחלק מהחברה וגם בעומדו בפני האל. אברהם
אבינו נקרא "עברי", אומר המדרש, מכיוון ש"כל העולם עמד בעבר
אחד והוא בעבר השני" (בראשית רבה, מב ח) – "כל העולם" כולל
במובן הזה גם את האל עצמו.

ז

יהדות של חירות נאבקת באלילות. היא רואה קשר הדוק בין
האמונה באל אחד, חסר צורה וגוף, ובין האפשרות של בני אדם
לחיות כ"צלם אלוהים", שווים זה לזה בזכותם לחירות ולבחירה
חופשית.

האלילות על ריבוי האלים שבה, המפצלת את השליטה בעולם
לכוחות שונים הנאבקים זה בזה, יוצרת תרבויות שבהן האדם
משועבד לאל זה או אחר המגולם בסמל, בצורה ובדמות, המקבעים
את תודעתו של האדם ומניחים עליו כבלי שעבוד. בחברה אלילית
במקרים רבים השליט אף מנסה לעצמו מעמד של אל, המאפשר
לו להמשיך לשעבד את נתיניו ככל שירצה. חברה המבוססת על
תרבות אלילית לעולם לא תהיה חברת חירות שוויונית.

כחלק בלתי נפרד מהאמונה באל יחיד זה, יוצר טוב ובורא גם רע
– ולמרות הקשיים שדגם תיאולוגי זה יוצר עבור כל המתבונן
במצב העולם והאנושות – הכריזה היהדות בשם החירות מאבק
עיקש ולעתים אף אלים בעבודת האלילים. היא ראתה בעובדי
האלילים ובתרבותם מערך משעבד יסודי בעולם, ועל כן נלחמה
בהם מלחמת חורמה. האלימות המילולית והקונקרטי שהופנתה
כלפי עובדי אלילים ותרבותם הייתה חלק מיכולתם של בני ישראל
הקדומים להתנתק מכבלי התודעתיים של עולם זה ולצעוד אל
בשורת החירות והאחריית.

היהדות, שבו בחירת ישראל, קדושתו וסגולתו אינן יוצרות מערך היררכי כלפי אומות העולם, אלא יחסים בין בעלי תפקיד שונה: "כִּי אֶתְּהָ הַבְּדִלְתָּם לְךָ לְנַחֲלָה מִכָּל עַמֵּי הָאָרֶץ" (מלכים א, ח נא-נג). משמעות בחירת ישראל היא הבדלה של קבוצה מתוך האנושות לצורך טיפוח האמונה באל אחד, כאשר מטרתה העל היא קידום ופיתוח חירות האדם וכבודו בצלם אלוהים עבור האנושות כולה.

מדינת ישראל שקמה
כהמשך ישיר לחזון החירות
היהודי איננה יכולה
להשלים לאורך זמן עם
מצב שבו חיים באחריותה
בני אדם אחרים תחת
כיבוש וחוסר שוויון. עבודה
זו לא רק סוגיה פוליטית
או ביטחונית, אלא בעיית
יסוד שקיומה המתמשך
פוגע בנשמת אפה של
היהדות ובצידוק לתרבותה
ולקיומה

שלמה המלך מחזק את תפיסת הבחירה כיעוד. בפתיחת דב-ריו בחנוכת המקדש הוא מדגיש – המקום המקודש איננו קדוש. אלוהים אינו יושב פה יותר מבכל מקום אחר כי "הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ הַשָּׁמַיִם לֹא יִבְלָלוּךָ" (מלכים א, ח ז). בתפילת שלמה בית המ-קדש נהיה לבית מפגש, ויש לו תפקיד אוניברסלי – זה מקום של סליחה, של פיוס ושל יצירת חיבורים, לא רק בין אדם לאלוהים, אלא בעיקר בין אדם לחברו: "אֵת אֲשֶׁר יִחַטָּא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׂא בֹ אֶלָּה לְהֵאֲלֹתוֹ" (מלכים א, ח לא). זאת ועוד, בית המקדש הישרא-לי אינו נחלת "זרע קודש" בלבד, הוא פתוח לכול: "וְגַם אֶל הַנִּכְרִי

חירות חייבת לדעת להתגונן ולהיאבק למען הישרדותה ושגשוגה. את מרב משאביה במאבק הזה היא אמורה להשקיע בחינוך.

ח.

יהדות של חירות היא יהדות מחנכת, לומדת, מתפתחת. הצו הע-מוק "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַבְיָהּ וְדַבַּרְתֶּם בָּם..." (דברים ו ז) הובן במשך דורות כמחויבות לחינוך ולאוריינות מגיל צעיר כערובה לחיים של חירות. אדם שאינו יודע קרוא וכתוב, שלא קיבל כלי חשיבה וידע על העולם, יחסר בדרך כלל את התנאים לחיים של רווחה, חירות ובחירה חופשית.

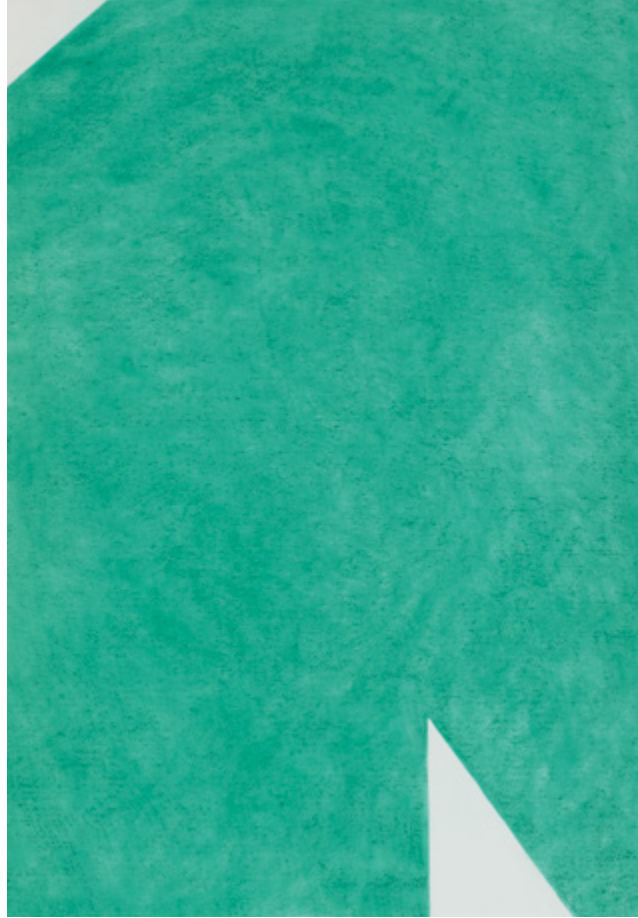
יהודי של חירות הוא יהודי שמקפיד על חינוכו העצמי וחינוך הסו-בים אותו, הוא נמצא תמיד במעגל של למידה והתפתחות, לומד ומלמד, בגיל צעיר ובגיל מבוגר, בין שהוא נאלץ לעמוד לפרנסתו ובין שלא, עשיר או עני, בריא או חולה, וכן בתקופות הריבוניות של העם, ואף ביתר שאת בתקופות של גלות והיעדר ריבונות.

יהדות של חירות נאבקת למען חינוך לחירות ולשוויון ולהקניית הידע והכלים המתאימים לחיים של חירות ואחריות. חוסר שוויון בחינוך או מערכת חינוך קלוקלת, שאינה מעניקה את כלי הידע לשחרור משעבוד מתמשך, כלכלי או אחר, הם בבחינת עוול קשה. השפעתם הרעה מסוכנת ליחיד ולחברה, ונוקם ניכר לדורות רבים.

יהדות של חירות מחנכת לחירות פרשנית של המקורות ושל סיפור-רי העבר היהודי. היא רואה את תרבות הוויכוח והמחלוקת שיצרו חכמי המשנה והתלמוד כפיתוח מבריק של תורת החירות המק-ראית. קביעתם של חכמים: "אלו ואלו דברים אלוהים חיים" (בבלי עירובין, יג ע"ב), הדגשתם את מושג החירות כחלק ממורשת ברית סיני: "חרות על הלוחות", ועקרונות היותו של כל אדם "בצלם אלוהים" הם המשך ישיר לרוח יציאת מצרים וברית סיני. לפיכך יהדות של חירות מתנגדת לניסיון שהתעצם לאורך הדורות לסגור ולהגביל את מרחב הפרשנות של המסורת. יהדות של חירות מא-מינה כי חינוך להתחדשות יהודית ולחשיבה מחדש על המסורת הוא חלק בלתי נפרד ממורשת החירות של סיני.

ט.

יהדות של חירות איננה גזענית ואינה רואה את חייו של אדם מי-שראל כעדיפים או יקרים יותר מחייו של כל אדם אחר. כל בני האדם נבראו בצלם אלוהים. יהדות של חירות מאמינה בבחירת ישראל, אך לא בעליונות ישראל. כפי שיש שני סיפורי בריאה, כך מציג המקרא גם שני סיפורי בחירה. יהדות של חירות מודעת עד כאב לשני העורקים המנוגדים המתרוצצים במקורות ישראל בשא-לת בחירת ישראל, והיא מבצעת בחירה ביניהם. היא מכירה את העורק המקראי המבין את הבחירה במובנים גנטיים והיררכיים ואף גזעניים: "וְלִתְתָּךְ עֲלִיזוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתִהְלָה וְלָשֵׁם וְלִתְ-פְּאָרְתָּ וְלִהְיֶיךָ עִם קֹדֶשׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר" (דברים כו טו-יט). אולם היא מציבה מנגד עורק אחר ומובחן בתוך עולמה הקדום של

אלכסנדרה צוקרמן, ירוק פתלו, 2022, פסטל על נייר. סריקה: סטודיו שוקי קוק

דורשות מאמץ ותרגול מתמידים. הצו או החוק המנוסחים במקרא הם ניסיון לעגן את הקיימות של החירות ושל האחריות החברתית בקרב בני ישראל. לא ניתנו המצוות אלא כדי לשמור על חירותו של האדם מפני יצריו ואנוכיותו הטבעית, שעלולים בעיוורונם להביא להרס החירות, הצדק והשלום בחיי חברה ובחיי הפרט כאחד.

יהדות של חירות קוראת את החוק והמצווה מתוך הסיפור (יציאת מצרים), ולא קוראת את הסיפור מתוך החוק והמצווה. שאלתו תו הידועה של הפרשן הקלאסי, רש"י, בפתחת פירושו לתורה, ממחישה את ההבדל המהותי בין שתי הקריאות. על הפסוק הראשון במקרא: "בראשית ברא אלוהים" וגו', מקשה רש"י בשם אביו: מדוע נפתחה התורה בסיפורי בראשית ולא במצווה הראשונה – 'החודש הזה לכם הוא ראש חודשים'? בשאלתו של רש"י מובלעת עמדתו, כי העיקר בתורה הוא לא סיפוריה וערכי התרבות וההשקפה העולים מהם, אלא חוקיה ומצוותיה. במסלול הפרשני

אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך... אתה תשמע השמים מכון שבתיך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנבכי למען ידעו כל עמי הארץ את שמך" (שם, מא-מג).

תפיסת הייחודיות של עם ישראל מובנת אצל שלמה באותו אופן שבו הוא מבין את מושג הקדושה של המקדש – הבדלה של עם או מרחב, שמאפשרת חיבור וקשרים. מושג הבחירה משמעותו יצירת קשר.

י.

יהדות של חירות רואה את מצוות התורה ואת חוקיה כחוקים של אחריות, שנועדו לעגן חברה שקיימים בה חירות בסיסית ומנגנונים חברתיים מפרקי שעבוד. להבנתה, להיות מצווה משמעו לקחת אחריות. יהדות של חירות רואה את המצוות כתרגילים בחינוך האדם למשמעת עצמית, לחירות ולעצמאות, מתוך הבנה שאלה

– "יסודות החירות הצדק והשלום". שלושה עמודים אלה – חיי-רות, צדק ושלום – שעליהם מציבה מגילת העצמאות את אופי משטר המדינה, אומרים את דברה של הציונות באופן חד וברור. עבור יהודים של חירות, חזרת היהודים לארצם והקמת המוסדות החברתיים של חירות, צדק ושלום, לאחר זוועות שהאפילו אף על התאורים הקשים ביותר של עבדות מצרים, הן יציאת מצרים ומ-עמד הר סיני של ימינו. הקמת מדינת ישראל היא בעיניהם המשך ישיר לעורך החירות והאחריות של מסורת ישראל לדורותיה.

יהדות של חירות מאמינה כי בתור המשך נאמן של חזון החירות והגשמתו הפלאית, מדינת ישראל צריכה להתמודד באומץ ובנחישות מול אתגר מעמדם הלא שוויוני של מיליוני התושבים הערבים בשטחי יהודה ושומרון ותנאי העבודה היחסיים שלהם. יהדות של חירות רואה בסוגיית החירות והשוויון של תושביה הפלסטינים את האתגר היהודי-מוסרי הגדול ביותר של דורנו. מדינת ישראל שקמה כהמשך ישיר לחזון החירות היהודי איננה יכולה להשלים לאורך זמן עם מצב שבו חיים באחריות בני אדם אחרים תחת כיבוש וחוסר שוויון. עבודה זו לא רק סוגיה פוליטית או ביטחון-נית, אלא בעיית יסוד שקיומה המתמשך פוגע בנשמת אפה של היהדות ובציודק לתרבותה ולקיומה. מעבר לפגיעה העמוקה ביכולת להיות מודל של חירות ושוויון לעולם, ככל שמצב זה מתמשך, נגרמת פגיעה אנושה בלב היהדות עצמה. ליבת החירות ביהדות נמחצת תחת צרכים אחרים, שיש בהם מן האלילות, קדושת האדמה, קדושת ההיסטוריה, קדושת קברים, קדושת הכוח והשליטה. יהודים של חירות מאמינים כי ההשגחה האלוהית שניווטה את בני ישראל לשחרור מעבדות מצרים היא האחת שגם הציבה בפניהם את האתגר הפלסטיני. עבורם, ככל שמדינת ישראל תצליח להגיע למצב שבו איננה משעבדת עם אחד, כך תשיג ותשלים את ייעודה המקורי "להיות עם חופשי בארצנו".

ג.א.

יהדות של חירות מקווה ומצפה לגאולה. היא שואפת להגיע ליום שבו "וְכָתַתְוּ חֻבּוֹתָם לְאֵתִים וְחִנִּיתוּתֵיהֶם לְמִמְרוֹת. לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גּוֹי חֻבּ וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה" (ישעיהו, ב ד), היא מקווה ליום שבו יגורו "וְיָאֵב עִם פְּכֶשׁ וְנִמְר עִם גְּדֵי יִרְבֵּץ" (ישעיהו, יא ו), היא מייחלת ליום שבו "כִּי מְלָאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' פְּמִים לְיָם מִכֹּסִים" (ישעיהו, יא ט), היא מבקשת ל"הָשִׁיב לָב אֲבוֹת עַל בְּנֵיהֶם" (מלאכי ג כד), היא מתפללת ליום שבו כל בני האדם יממשו את סגולתם כצלם אלוהים מתוך כבוד, חירות ושוויון – בין כל העמים, בין כל המינים, בין האדם לטבע ובין אדם לאלוהים. ובניתיים היא לא מתייאשת – היא מפשילה שריולים ומתאמצת. היא יהדות של חירות, ויש לה אחריות.

שבו צועדים רש"י ורוב רובה של הפרשנות הקלאסית למקרא, בני ישראל יצאו ממצרים כדי להיות עבדי האל ולקיים את מצוותיו, חוקיו ומשפטיו. בקריאה כזאת של המסורת אין משמעות ליציאת מצרים ללא קבלת המצוות בהר סיני. יהדות של חירות, לעומת זאת, רואה את המצוות כחוקים הבאים לשמור את עקרונות החיי-רות של יציאת מצרים.

ג.א.

יהדות של חירות רואה בשוויון בין המינים המשך ישיר של ליבת החירות של יציאת מצרים וברית סיני והפנמתה. מתוך שני סיפורי הבריאה היא בוחרת את הדגם הראשון, שבו האדם שנברא בצלם אלוהים הנו זכר ונקבה שנבראו כאחד, ומעמדם שווה לעד. עבור יהודים של חירות, סיפור הבריאה השני, שבו נבראה האישה מצלם-עו של הזכר, והיא זו שגרמה את רעת הגירוש מגן עדן, הוא סיפור מקביל ועצוב על אדם הבוחר שלא לחיות חיים של צלם אלוהים, אלא כעפר מן האדמה.

יהודים של חירות יוקיעו כל אפליה, דיכוי וחוסר שוויון – מיני, מגדרי, גזעי, דתי, לאומי או אחר. כפי שחוקי המקרא ניסו בשעתם לשפר את מעמד האישה על ידי קביעה תקדימית לירושת נשים (בנות צלפחד), ובקביעת זכויות האישה בנישואים (שארה, כסותה ועונתה) ובגירושים, וכפי שחכמי התלמוד המשיכו בכך ויצרו את ה"כתובה" ואף הגבילו את האפשרות לנישואי ילדות, כך בימינו יש להשוות לחלוטין את זכויות האישה לזכויות הגבר בכל התחומים. זאת ועוד, יהדות של חירות איננה מפלה אדם בשל מינו או מיניותו. שוויון וכבוד האדם כנברא בצלם אלוהים חלים על כל בני האדם, על כל ביטוייהם המגדריים והעדפותיהם המיניות.

ג.ב.

יהדות של חירות רואה במערכות החוק הדמוקרטיות והשוויוניות הגשמה ופיתוח של חזון היהדות. עבודה, אין החוק האזרחי במדינה הדמוקרטית בגדר "ערכאות של גויים" או סתירה לרוחה של ההלכה היהודית. להפך, זו הרחבה והגשמה שלה. יהדות של חירות רואה בהישגי החברות הדמוקרטיות ורוח הדמוקרטיה בעולם המשך ישיר של מהפכת החירות שהיהדות בישרה. עבור יהודים של חירות, מדינה יהודית ודמוקרטית בארץ ישראל היא הגשמתן המובהקת של יציאת מצרים וברית סיני.

יהדות של חירות היא ציונית במובן זה שקיומה של טריטוריה יהודית ריבונית קריטית לקיומה של מסורת יהודית חופשית ותוססת, להתפתחותה ולשגשוגה. חזון המדינה שעוגן במגילת העצמאות ביסס במדינה הצעירה את עקרונות החירות והשוויון "ללא הבדל דת גזע ומין" על יסוד ליבת המסר של נביאי ישראל